

השעבוד והגאולה במצוות חרוסת

משנה פסחים קיד, א

אע"פ שאין חרוסת מצוה רבי אלעזר (בן) צדוק אומר מצוה.

גמרא קטז, א

אי לא מצוה משום מאי מייתי לה א"ר אמי משום קפא ... מאי מצוה רבי לוי אומר זכר לתפוח ורי יוחנן אומר זכר לטיט אמר אביי הלכך צריך לקהוייה וצריך לסמוכיה ... תבלין זכר לתבן.

רש"י שם: וצריך לקהוייה להטיל בו תפוחים ויין ומילתא דאין בו קיוהא.

תוס' שם: וכן עמא דבר, לסמוכי, ובשעת אכילה מקלשין אותו ביין.

שמות רבה פ"א כז

וירא בסבלותם ... שאין לך מלאכה קשה ממלאכת הטיט.

שוע"ר סי' תעב

כו מצוה לחזר אחר יין אדום ... לפי שיש בו זכר לדם, שהיה פרעה שוחט את בני ישראל.

שוע"ר סי' תעג

כ ותקנו שיהיה לפנינו חרוסת בשעת אמירת ההגדה, שהחרוסת הוא זכר לטיט שנשתעבדו בו אבותינו במצרים, וזכר לתפוח כמו שנתבאר, לכך צריך להיות על השולחן בשעה שמספר שעבוד מצרים.

לב החרוסת צריך להיות עב, לפי שהוא זכר לטיט, שנשתעבדו בו אבותינו.

ואחר כך צריך לרכך אותו במשקה, זכר לדם. ויש לרככו במשקה אדום, כגון חומץ או יין אדומים...

ומעיקר הדין יכול לעשותו אפילו מירקות, ולרככו אפילו במים ושאר משקין. אבל על כל פנים צריך ליתן לתוכו דבר שיש בו קיוהא, כגון תפוחים או יין וחומץ, זכר לשיעבוד שהיו משתעבדים בישראל עד שהיו שיניהם קיהות.

לג וצריך ליתן בתוכו תבלין הדומין לתבן, כגון קנמון וזנגביל שאינן נידוכין הדק היטב, ויש בהן לאחר הדיכה חוטיין קשין וארוכין קצת כמו תבן, זכר לתבן שהיו מגבלין בתוך הטיט.

לד אם חל פסח בשבת צריך לזוהר לרכך החרוסת במשקה מערב שבת ואם שכח לרככו מערב שבת ירככו בשבת על ידי שינוי.

שוע"ר סי' תעה

יא אחר שאכל הכזית של אכילת מצה, יקח מיד כזית מרור, וישקענו כולו בחרוסת כדי להמית את הקפא (פירוש מין תולעת יש במרור והוא מת על ידי החרוסת) שבמרור שלא יזיקנו.

ועכשיו אין נוהגין לשקעו כולו, אלא בטיבול מקצתו. ויש שמיישבין המנהג לפי שקפא זה אינו מצוי בינינו, ואין מטבילין בחרוסת אלא משום מצוה, שהוא זכר לטיט.

ואף על פי כן אין מברכין עליו, לפי שהוא טפל למרור, ונפטר בברכת המרור.

לקוטי טעמים ומנהגים

החרוסת. זכר לטיט שנשתעבדו בו אבותינו. ונותנין בה דבר של קיוהא (פסחים קטז, א) זכר שהיו שיני ישראל קיהות מקושי השעבוד (ב"ח סי' תע"ג). ועושין אותה מפירות שנמשלה בהם כנסת ישראל (תשובות הגאונים הובאו בתוד"ה צריך שם). ואחר כך מרככין אותה במשקה אדום זכר לדם מכה הראשונה (ירושלמי פסחים פ"י סוף ה"ג).

ויטבול בחרוסת. וקודם הטבילה מרכך החרוסת ביין שבתוך כלי (שו"ע רבינו ס"י תע"ג סל"ב-ד).

ברכה זו ... ויש לבאר עפ"מ"ש מהר"ל, וז"ל. חרוסת מצוה, מפני שלא נזכר במרור רק שמררו את חייהם בעבודה קשה, ויש מרירות לאדם בעבודה קשה, אבל אינו מרירות גמור. לכן עושין זכר לטיט ואין דבר יותר קשה מן מלאכת הטיט שכן אמרז"ל שמות רבה (פ"א, כז).